УДК 159.9:351.74(477)
DOI https://doi.org/10.32782/2311-8458/2026-1-1

Барко Вадим Вадимович,
доктор психологічних наук, професор,
головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії морально-психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України навчально-наукового інституту управління персоналом,
Національна академія Національної гвардії України,
майдан Захисників України, 3, м. Харків, 61000, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-3836-2627

Барко Вадим Іванович,
доктор психологічних наук,
доцент кафедри психології та педагогіки,
Національна академія Національної гвардії України,
майдан Захисників України, 3, м. Харків, 61000, Україна
ORCID: https://orcid.org/0000-0003-4962-0975

Андрущенко Анастасія Вікторівна,
викладач кафедри психології та педагогіки,
Національна Академія Національної гвардії України,
майдан Захисників України, 3, м. Харків, 61000, Україна
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-5020-993X

МЕТОДОЛОГІЯ ЕКСПРЕС-ДОСЛІДЖЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Анотація. *Статтю присвячено проблематиці пошуку психодіагностичного інструментарію експрес-дослідження, спрямованого на комплексне вивчення індивідуально-особистісних властивостей військовослужбовців Національної гвардії України з метою психологічного відбору персоналу, призначення осіб на посади. Проведено емпіричне дослідження з охопленням репрезентативної вибірки курсантів Національної академії Національної гвардії України, яке ґрунтується на теоретичних концепціях і принципах системності, оптимізації, теорії інтегральної індивідуальності і ортогональних моделей особистості. Розроблено оригінальний психодіагностичний комплекс методик для швидкого системного психодіагностичного дослідження військовослужбовців, який включає адаптовані тести загальних здібностей, індивідуально-особистісних властивостей, спрямованості особистості. Показано, що цей комплекс дозволяє психологу, без значних витрат часу, вимірювати й оцінювати результати тестування та формулювати надійний психодіагностичний висновок. Порівняння груп успішних і неуспішних військовослужбовців дозволило встановити, що за різними критеріями та індексами професійної придатності до службово-бойової діяльності зареєстровано статистичні відмінності між різними за успішністю групами обстежених. Успішні військовослужбовці є більш інтелектуально розвиненими і креативними, якщо порівняти з опонентами. Щодо індивідуально-особистісних властивостей, вони виявились більш активними і сміливими, відповідальними, менш схильними до депресії. Отримані докази щодо зменшення агресивних і домінантних проявів у групф успішних, їх більшої схильності до діалогу і компромісу. Успішні є більш відповідальними, у них більша тенденція оволодівати знаннями й навичками. Високі індекси за шкалою поступливості свідчать про тенденцію до компромісів, здатність залагоджувати конфлікти. Вищі індекси професійної життєстійкості свідчать про включення до професійної діяльності, добрий самоконтроль та ефективне сприйняття професійного ризику, вміння протидіяти несприятливим обставинам. За критерієм спрямованості також виявлено перевагу успішних військовослужбовців. Зазначені психологічні особливості сприяють більш ефективному виконанню військовослужбовцями своїх професійних завдань. За деякими індексами психологічної придатності до діяльності не помічено істотних відмінностей між досліджуваними групами респонден-*

тів. Це стосується показників екстраверсії та інтроверсії, а також показників сенситивності, емотивності та нейротизму.

Ключові слова: *експрес-дослідження, військовослужбовці, Національна гвардія України, психологічна діагностика, загальні здібності, індивідуальні особливості.*

Barko Vadym V., Barko Vadym Iv., Andrushchenko A. METHODOLOGY OF EXPRESS RESEARCH OF INDIVIDUAL PROPERTIES OF PERSONNEL OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE

Abstract. *The article is devoted to the problem of finding psychodiagnostic tools for express research for the purpose of comprehensive study of individual and personal properties of servicemen of the National Guard of Ukraine. An empirical study was conducted covering a representative sample of cadets of the National Academy of the National Guard of Ukraine, which is based on a theoretical concept based on the principles of systematicity, optimization, the theory of integral individuality and orthogonal personality models. On this basis, an original psychodiagnostic complex of methods for rapid systematic psychodiagnostic research of personality has been developed, which includes adapted tests of general abilities, individual-personal properties and orientation. This complex allows a psychologist to compare, refine and supplement the results obtained during testing and formulate a reliable psychodiagnostic conclusion without significant time expenditure. Comparison of groups of successful and unsuccessful servicemen allowed us to establish that statistically significant differences were recorded between groups of successful and unsuccessful individuals according to many criteria and indicators of psychological suitability for service. This applies to general abilities, successful servicemen are more intellectually developed and creative. Regarding the criterion of individual and personal qualities, the successful ones turned out to be more active and courageous, responsible, less prone to depression. Evidence was obtained of less aggressiveness, intransigence and dominance of the representatives of the group of successful ones, a greater tendency to dialogue and compromise. The successful ones are more responsible in the performance of their duties, they show a desire to master new knowledge and skills. High indices on the compliance scale indicate a tendency to compromise in the process of dialogue, the ability to resolve conflicts. Higher indicators of professional resilience of successful people mean a higher level of their involvement in professional activities, better control over them and more effective acceptance of professional risks, the ability to withstand adverse circumstances. The criterion of orientation also revealed the advantage of successful military personnel. According to many indicators of psychological suitability for activity, no significant differences were recorded between the surveyed groups of successful and unsuccessful employees. This applies to the indicators of extraversion and introversion, as well as the indicators of sensitivity, emotionality and neuroticism.*

Key words: *express research, military personnel, National Guard of Ukraine, psychological diagnostics, general abilities, individual characteristics.*

Постановка проблеми. Дослідження багатьох науковців свідчать про те, що з метою вивчення індивідуальних властивостей військового персоналу у світі широко застосовуються різні психологічні інструменти. Найчастіше використовують такі опитувальники, як «Велика п'ятірка» (BFI), «Мінесотський багатофакторний особистісний опитувальник» (MMPI-2), «Каліфорнійський психологічний опитувальник» (CPI), «16-факторний опитувальник 16-PF» (Р. Кеттелла), «EPQ» (Г. Айзенка), а також тести «Загальних здібностей» (Р. Амтхауера, Д. Векслера, Дж. Равена, Р. Кеттелла), проєктивні методики, наприклад, Г. Роршаха, Л. Сонді, Г. Хекгаузена тощо. Таким чином, інструментарій доволі широкий і його застосування потребує значних зусиль та часу. Тому постає питання щодо наукового обґрунтування відносно невеликого діагностичного експрес-комплексу, який дозволить в умовах війни швидко діагностувати індивідуальні особливості військовослужбовців, ступінь готовності до служби і правильно визначати оптимально сферу службово-бойової діяльності .

У процесі розроблення психодіагностичного експрес-комплексу для вивчення персоналу підрозділів Національної гвардії України (далі – НГУ) нами висунуто наукову гіпотезу: теоретична модель оптимізації всебічного вивчення індивідуальних властивостей військовослужбовців повинна базуватися на застосуванні: а) методології організації психологічної діагностики на принципах системності та оптимізації; теорій інтегральної індивідуальності, рис і ортогональних моделей особистості; б) наукових критеріїв оцінки психологічної придатності особи до діяль-

ності, у яких відображуються основні індивідуально-особистісні характеристики особового складу; в) оптимального набору валідних і надійних психодіагностичних інструментів.

Принцип системності реалізується шляхом комплексного і структурованого розгляду психічних явищ (у їхній динаміці, ієрархії та синергетиці). Оптимізація полягає у прагненні досягати найкращого результату при мінімальних витратах часу і ресурсів за наявних у військових підрозділах умов. Теорія інтегральної індивідуальності охоплює три основні рівні останньої. Найнижчий (конституціональний) включає в себе анатомічні, морфологічні та фізіологічні властивості людини. Середній рівень (власне індивідуальний) – індивідуально-психологічні особливості, тобто глибину суб'єкта, його інтраіндивідну структуру (темперамент, характер, здібності, спрямованість). Найвищий рівень (особистісний), це верхівка структури людських особливостей, її інтеріндивідна структура (соціальні зв'язки, цінності, переконання, вищі потреби та мотиви [1, с. 38]. Теорія рис Р. Кеттелла ґрунтується на гіпотезі, відповідно до якої поведінка людини це функція персональних рис і особливостей ситуації. У даному дослідженні виокремлюються конституціональні риси, такі, як екстраверсія – інтроверсія, тривожність – агресивність, інтернальність – екстернальність; індивідуальні риси, наприклад, депресивність, імпульсивність, індивідуалістичність, оптимістичність, відкритість; особистісні риси, такі, як самоактуалізація, проникливість, витонченість, співчуття, совісність, радикалізм, сумлінність тощо [1, с. 134; 2, с. 15].

Типова ортогональна теоретична індивідуально-особистісна модель в графічному вигляді включає в себе дві незалежні вісі – інтровертованість – екстравертованість, нейротизм – агресивність (модель Г. Айзенка і Л. Собчик), а також інтровертованість – екстравертованість, інтернальність – екстернальність (модель Каліфорнійського психологічного опитувальника) [1, с. 52; 3, с. 40]. Основні індивідуально-особистісні властивості, зазвичай, обумовлюють психологічну придатність військовослужбовця НГУ до службово-бойової діяльності. До них відносяться: здібності, як сфера певних можливостей людини; характерологічні властивості, як сфера генералізованих ваблень і спонукань, якими визначаються типові способи поведінки людини; спрямованість, як мотиваційно-потребова сфера особистості. Згідно із зазначеним, до критеріїв психологічної придатності військовослужбовця до службової діяльності можливо віднести: 1) загальні здібності; 2) індивідуально-особистісні властивості; 3) спрямованість. Кожен із критеріїв конкретизовано показниками психологічної придатності: перший включає в себе вербальний, невербальний, емоційний інтелект, а також креативність; другий – тип реагування, провідні тенденції, типи інтерперсональної взаємодії; третій – рівень самоактуалізації, сприятливі та несприятливі типи мотивації [2; 3; 4].

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження – розкриття теоретичної концепції та відповідного психодіагностичного інструментарію, які можуть використовуватись психологами підрозділів Національної гвардії України, пошук шляхів їх оптимального поєднання для проведення експрес-дослідження.

Завдання дослідження: а) встановлення теоретичних засад підвищення ефективності психодіагностичних досліджень у підрозділах Національної гвардії; б) висвітлення методології розробки системи психологічно\ діагностики ступеня профпридатності військовослужбовця до службової діяльності; в) встановлення оптимального психодіагностичного комплексу для оцінки і вимірювання індивідуально-особистісних властивостей військовослужбовців та визначити його ефективність.

Матеріали та методи. У процесі дослідження застосовувались теоретичні методи вивчення наукових літературних джерел, їх порівняння, класифікація й узагальнення, аналіз і синтез, емпіричні – психологічної діагностики (тестометричного та емоційного інтелекту, креативності, типологічних особливостей, особистісних характеристик, мотиваційної сфери, життєстійкості тощо), анкетування, експертного оцінювання (для визначення рівня успішності професійної

діяльності військовослужбовців), кореляційного аналізу. Статистичну обробку отриманих емпіричних даних здійснено за допомогою застосування стандартизованого пакету програм IBM SPSS Statistics 23.0. Експериментальне дослідження проводилося поетапно. Усього обстежено 146 курсантів Національної академії НГУ з досвідом службово-бойової діяльності, з яких 23 особи – становили жінки (16%). Спеціальні звання респондентів варіювалися від рядового до лейтенанта, а вік коливався в межах 23–36 років. Кількісний показник вибірки є репрезентативним (при довірчому рівні ймовірності 0,95 із теоретичною статистичною похибкою 0,05). Для обстеження переважно відбирались військовослужбовці, які за експертними оцінками характеризувалися як успішні (116 осіб); 30 працівників за оцінками експертів були віднесені до групи неуспішних. Опитування відбувалося в першій половині дня, у груповій формі, розмір групи – 10–12 осіб. У процесі опитування дотримувалися умови щодо санітарно-гігієнічних умов приміщення, якості інструкції, часових обмежень тощо.

Результати. Виходячи із вищенаведеної теоретичної моделі, з метою системного психодіагностичного вивчення персоналу НГУ були обрані кілька адаптованих україномовних валідних і надійних психодіагностичних методик:

– тести рівня і структури інтелекту Амтхауера (дослідження загальних здібностей); Манойлової (вивчення емоційного інтелекту), Меде-Піорковського (дослідження креативності);

– ІТО (дослідження індивідуально-особистісних властивостей); опитувальники «Великої п'ятірки» (ОВП), «Міні-Мульт» і «Професійної життєстійкості»;

– опитувальники Джонса-Крендалла і Річі-Мартіна (дослідження спрямованості).

Діагностика загальних здібностей. Тест рівня і структури інтелекту розроблений Р. Амтхауером і включає завдання на діагностику вербального, лічильно-математичного, просторового компонентів інтелекту. Нами підібрано три субтести: 2, 3, 4 (вербальні) та 6 (невербальний), цей набір уможливлює діагностування основних структурних компонентів інтелекту військовослужбовців [3, с. 78].

Останні наукові публікації підтверджують точку зору, згідно з якою емоційний інтелект є вельми потрібним задля успішності діяльності в багатьох професіях [7]. Методика діагностики (MEI), розроблена М. Манойловою, ґрунтується на тому, що у його структурі присутні внутрішньоособистісний та міжособистісний аспекти [3, с. 115].

Методика дослідження креативності за методом «Словесні тріади» [5], [3] передбачає психодіагностичне оцінювання творчих здібностей. Обстежуваним пропонується інструкція, відповідно до якої потрібно прочитати три запропоновані слова, а потім упродовж п'яти хвилин скласти якомога більше оригінальних речень, які б містили ці самі слова.

Діагностика індивідуально-особистісних властивостей. Індивідуально-типологічний опитувальник (ІТО) [6]. Він розроблений на базі ортогональної моделі особистості та теорії провідних тенденцій. Відповідно, індивідуально-особистісна типологія ґрунтується на порівнянні незалежних (ортогональних) особливостей: інтроверсія – екстраверсія, тривожність – агресивність, лабільність (емотивність) – ригідність, сензитивність – спонтанність (рис. 1).

Опитувальник «Велика п'ятірка» розроблений на теоретичному підґрунті, що характеризує індивідуальність на основі п'яти чинників: екстраверсія, нейротизм, поступливість, сумлінність і відкритість досвіду. Зарубіжні психологи (О. Джон, Л. Науман і С. Сото) створили версію, яка включає в себе 44 твердження [8, с.115]. Шкали цього опитувальника також ґрунтуються на ортогональній індивідуально-особистісній моделі.

Опитувальник «Міні-Мульт» створений І. Кінканнон шляхом переробки «Мінесотського багатофакторного особистісного опитувальника» (MMPI) [9, с. 300]. Опитувальник доволі компактний і включає 71 твердження, які належать до 11 шкал, 3 із них – оціночні, а 8 – базисні (надконтроль, депресивність,

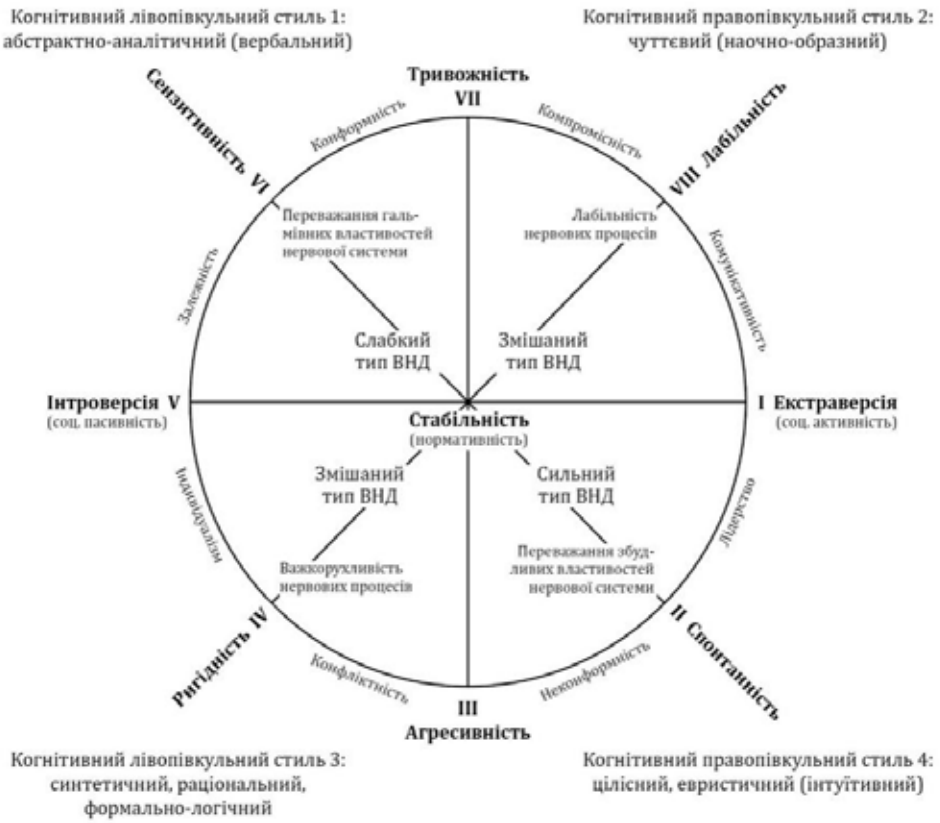

Рис. 1. Ортогональна індивідуально-особистісна модель (на прикладі ІТО)

емоційна лабільність, імпульсивність, ригідність, тривожність, індивідуалістичність, оптимістичність). «Міні-Мульт» також заснований на ортогональній теоретичні моделі. Усі застосовані у дослідженні психодіагностичні інструменти адаптовані українською, підтверджено їх високі психометричні характеристики (В. Барко, В. Остапович, 2022) [3].

Професійна життєстійкість. Ця психологічна властивість розглядається як системна індивідуально-особистісна і професійна особливість, яка поступово формується у працівника упродовж професійної кар'єри і виявляється у його здатності «включатися» у професійну діяльність, контролювати її, сприймати професійні ризики, забезпечувати можливість протидіяти несприятливим обставинам, запобігати появі ознак професійної деформації. Опитувальник, розроблений О. Кокуном, визначає загальний рівень професійної життєстійкості, а також складових, до яких належать професійна включеність, контроль та прийняття ризику, та декількох компонентів, серед яких виокремлюють емоційний, мотиваційний, соціальний та професійний) [4, с. 35].

Результати дослідження, спрямованого на вивчення характеру зв'язків між шкалами опитувальників, які ґрунтуються на ортогональних індивідуально-особистісних моделях, представлені в табл. 1.

Як видно з даних табл. 1, шкали опитувальника «Міні-Мульт», в яких відображено такі характерологічні тенденції, як імпульсивність, лідерство, домінування, оптимістичність (№№ 4 і 9), позитивно корелюють зі шкалами стенічного типу реагування ІТО, такими, як екстраверсія (0,43; 0,48), спонтанність (0,41; 0,46), агресивність (0,45; 0,47). Спостерігається їх негативна кореляція з шкалами гіпостенічного регістру, серед яких – інтроверсія (–0,28; –0,29), сензитивність (–0,34; –0,24), тривожність (–0,43; –0,45). Шкали опитувальника «Міні-Мульт», у яких відображено риси надконтрол., песимістичності, тривожності (№№ 1, 2, 6) також мають

 ISSN 2311-8458

Таблиця 1

Кореляції шкал опитувальників ІТО, «Міні-Мульт» та ОВП[1]

№ з/п	Шкали ІТО	Шкали «Міні-Мульт»	Шкали ОВП
1.	Екстраверсія	0,48 (8); 0,43 (4); –0,32 (1); 0,38 (2); –0,41 (6)	0,38 (1); 0,33 (5); –0,42 (2); –0,40 (4)
2.	Спонтанність	0,46 (4); 0,41 (8); –0,39 (6); –0,39 (2)	0,37 (1); 0,39 (5); –0,33 (2); –039 (4)
3.	Агресивність	0,47 (4); 0,45 (8); –0,50 (1); –0,55 (6); –0,54 (2)	0,39 (1); 0,31 (5); –0,44 (2); –0,42 (4)
4.	Ригідність	0,20 (1); 0,25 (2); 0,30 (5); –0,31 (3)	0,36 (2); 0,29 (1)
5.	Інтроверсія	–0,28 (8); –0,29 (4); 0,33 (1); 0,35 (2); 0,38 (6)	0,52 (2); 0,54 (4); 0,40 (3) 0,35 (1); –0,29 (5)
6.	Сенситивність	–0,24 (8); –0,34 (4); 0,43 (1); 0,45 (2); 0,42 (6); 0,32 (3); 0,35 (7)	0,51 (2); 0,49 (4); 0,41 (3); –0,35 (1); –0,27 (5)
7.	Тривожність	–0,43 (9); –0,45 (4); 0,56 (7); 0,57 (1); 0,51 (2)	0,56 (2); 0,50 (4); 0,40 (3); –0,38 (1); –0,23 (5)
8.	Лабільність	0,44 (3); –0,32 (6);	0,24 (1); 0,27 (5)

[1] Шкали опитувальника «Міні-Мульт»: 1) надконтроль; 2) песимістичність; 3) емоційна лабільність; 4) імпульсивність; 5) ригідність; 6) тривожність; 7) індивідуалістичність; 8) оптимістичність. Шкали ОВП: 1) екстраверсія; 2) нейротизм; 3) сумлінність; 4) поступливість; 5) відкритість досвіду. Цифри в дужках означають номери шкал відповідних методик; наведено значущі коефіцієнти кореляції (p = 0,01).

позитивні кореляції з шкалами гіпостенічного і змішаного типів ІТО, такими, як інтроверсія (0,33; 0,35; 0,38), сенситивність (0,43; 0,42), тривожність (0,57; 0,51), ригідність (0,20; 0,25) і негативні кореляції (–0,50; –0,55) із стенічними шкалами ІТО – агресивність, спонтанність, екстраверсія. Шкали «емоційна лабільність» та «індивідуалістичність» «Міні-Мульт» (№№ 3 і 7) виявляють значущу кореляцію з шкалами «емотивність» (0,43), «сенситивність» та «емотивність» ІТО (№№ 6 і 8) (0,35; 0,32). З іншими шкалами значущі кореляційні зв'язки не встановлені.

Щодо шкал ІТО та ОВП, також встановлені позитивні кореляційні зв'язки стенічних шкал ІТО (1–3) і стенічних шкал №№ 1 і 5 (екстраверсія та відкритість досвіду) ОВП (0,31; 0,39). Зафіксовано негативні кореляції з гіпостенічними шкалами № 2 (нейротизму) і № 4 (поступливості) (–0,42; –0,44). При аналізі зв'язків шкал ІТО гіпопостенічного і змішаного типу реагування (тривожності, інтроверсії, сензитивності, ригідності), встановлено позитивні кореляції з шкалами гіпостенічними ОВП, такими, як нейротизм (0,43; 0,56), поступливість (0,32; 0,51), сумлінність (0,40; 0,43) і негативні кореляційні звязки з шкалами «екстраверсія» і «відкритість досвіду» (–0,25; –0,36). Не встановлено значущих кореляцій між шкалою «індивідуалістичність» та шкалами ОВП.

У таблиці 2 представлено результати дослідження складових життєстійкості військовослужбовців.

Як видно з таблиці 2, загальна професійна життєстійкість військовослужбовців перевищує середні значення (3,08 балів). Також видно, що серед перших трьох її складових найбільш виражене «професійний контроль» (20,8 абсолютних балів, рівень 3,24 балів), «професійне прийняття ризику» (19,0 абсолютних балів, рівень 3,2). Серед чотирьох наступних складових показників найкраще представлений мотиваційний (15,7 абсолютних балів, рівень 3,24), а також емоційний і професійний показник. Домінування професійного контролю у військовослужбовців було цілком очікуваним. Більш виражений мотиваційний показник, очевидно, є сприятливим для службової діяльності чинником.

Отже, індекси стенічних шкал ІТО, такі, як екстравертованість, спонтанність, агре-

Таблиця 2

Узагальнені дані щодо складових життєстійкості (n = 110)

№ з/п	Складові показники	*X*		σ	
		Абсолютні бали	Рівень, бали	Абсолютні бали	Рівень, бали
1.	Загальний рівень професійної життєстійкості	59,1	3,08	11,1	0,57
2.	Рівень професійної включеності	19,0	2,98	3,2	0,48
3.	Рівень професійного контролю	20,8	3,24	3,5	0,52
4.	Рівень професійного прийняття ризику	19,0	3,02	3,8	0,59
5.	Рівень емоційного компоненту	14,7	3,05	2,7	0,55
6.	Рівень мотиваційного компоненту	15,7	3,24	2,5	0,52
7.	Рівень соціального компоненту	14,0	2,91	2,0	0,41
8.	Рівень професійого компоненту	14,5	3,02	2, 5	0,40

сивність позитивно корелюють з показниками шкал ОВП стенічного регістру – екстравертованістю, відкритістю досвіду і стенічними шкалами опитувальника «Міні-Мульт» – оптимістичністю, імпульсивністю. Індекси гіпотимних шкалІТО – інтровертованість, сенситивність, тривожність – позитивно корелюють з показниками шкал ОВП гіпостенічного типу – інтровертованістю, тривожністю, поступливістю і показниками таких шкал опитувальника «Міні-Мульт», як надконтроль, песимістичність, тривожність. Показники шкал змішаного типу ІТО – ригідність, емотивність – позитивно корелюють з індексами шкали ОВП «сумлінність» і показниками шкал опитувальника «Міні-Мульт» «ригідність», «індивідуалістичність». Між індексами шкал стенічного і гіпостенічного регістрів зазначених опитувальників спостерігаються негативні кореляції. Таким чином, кореляційний аналіз дозволяє висновувати про те, що обрані для комплексного експрес-досліджування психодіагностичні методики (ІТО, ОВП і «Міні-Мульт») мають достатньо високу критеріальну валідність за ознакою типу реагування.

Дослідження спрямованості. Опитувальник особистісної спрямованості Річі-Мартіна дозволяє діагностувати ступінь задоволення потреб людини в процесі професійної діяльності. Потреби більш і менш актуальні для людини комбінуються і утворюють оригінальний мотиваційний профіль. Опитувальник включає в себе 33 твердження, кожне передбачає декілька варіантів відповіді. А. Джонс і Р. Крендалл наприкінці минулого століття розробили опитувальник діагностування ступеню самоактуалізації людини. Встановлено, що підсумкове значення шкали самоактуалізації позитивно корелює з усіма показниками цього опитувальника [10].

Результати комплексного психодіагностичного дослідження військовослужбовців з використанням вищезазначеного інструментарію представлені в таблиці 3 (групи успішних і неуспішних курсантів визначались на основі застосування методу експертних опитувань).

Як видно з таблиці 3, за показниками загальних здібностей зафіксовано статистично значущі відмінності в підгрупах успішних і неуспішних курсантів. Щодо вербального і невербального інтелекту, група успішних продемонструвала вищі показники, порівняно з опонентами, – 108,2 одиниць IQ проти 102,35 і 110,15 одиниць IQ проти 105,45. Показники емоційного інтелекту в групі успішних також є вищими. Наприклад, внутрішньо особистісний компонент успішних становить 5,82 балів проти 5,30; міжособистісний компонент успішних також вищий – 4,90 балів проти 4,12, (p=0,05 і 0,01). Показники креативності успішних військовослужбовців також є вищими, ніж у неуспішних опонентів – середня кількість речень становить 4,98 балів проти 4,0 в групі неуспішних; індекс оригінальності дорівнює 9,10 проти 7,80) (p=0,05 і 0,01).

 ISSN 2311-8458

Таблиця 3

Узагальнені значення психодіагностичних показників, отриманих на вибірці курсантів

№ з/п	Критерії і показники оцінювання	Методики дослідження	Військовослужбовці	
			Успішні (106 осіб)	Неуспішні (40 осіб)
1.	Загальні здібності (тестометричний інтелект)	Тест Амтхауера (одиниці IQ)	*Вербальний інтелект – 108,20; невербальний інтелект – 110,15	*Вербальний інтелект – 102,35; невербальний інтелект – 105,45
2.	Загальні здібності (емоційний інтелект)	Тест Манойлової (бали)	Внутрішньоособистісний компонент – 5,80; *Міжособистісний компонент – 4,90	Внутрішньоособистісний компонент – 5,30 *Міжособистісний компонент – 4,12
3.	Креативність	Тест Меде – Піорковського (бали)	Швидкість – 4,98; *оригінальність – 9,10	Швидкість – 4,0; *оригінальність – 7,80
4.	Індивідуально-особистісні характеристики (особливості провідних тенденцій)	ІТО (бали)	Шкала 2 – 6,08; *шкала 3 – 4,10; *шкала 4 – 5,31; *шкала 7 – 3,52	Шкала 2 – 5,12; *шкала 3 – 4,75; *шкала 4– 6,20; *шкала 7– 3,0
5.	Індивідуально-особистісні характеристики (особливості характеру)	Опитувальник «Міні-Мульт» (Т-бали)	Шкала 2 – 39,0; *шкала 4 – 44,0; шкала 6 – 45,0; *шкала 7 – 35,0; *шкала 9 – 58,0;	Шкала 2 – 43,5; *шкала 4 – 47,1; *шкала 6 – 47,5; *шкала 7 – 36,7; *шкала 9 – 53,0
6.	Індивідуально-особистісні характеристики (особливості характеру)	ОВП (бали)	*Шкала поступливості – 32,35; *шкала сумлінності – 37,75; *шкала відкритості – 33,90	*Шкала поступливості – 30,25; *шкала сумлінності – 34,40; *шкала відкритості – 31,23
7.	Індивідуально-особистісні характеристики (професійна життєстійкість)	Опитувальник Кокуна (бали)	*Загальний рівень – 3,08	*Загальний рівень – 2,70
8.	Спрямованості (мотиваційний профіль)	Опитувальник Річі – Мартіна (бали)	*Шкала 12 – 39,44; шкала 11 – 36,75; *шкала 10 – 27,15 *шкала 7 – 31,64	*Шкала 12 – 36,51; шкала 11 – 32,12; *шкала 10 – 25,24; *шкала 7 – 29,17
9.	Спрямованості (рівень самоактуалізації)	Опитувальник Джонса – Крендалла (бали)	*Рівень самоактуалізації – 44,93	*Рівень самоактуалізації – 41,32

Примітка: за усіма наведеними значеннями показників зафіксовано статистично значущі відмінності (p=0,05; *p=0,01)

Щодо критерію індивідуально-особистісних властивостей встановлено статистично значущі відмінності між індексами провідних тенденцій (це стосується шкал ІТО 2 – спонтанність, 3 – агресивність, 4 – ригідність, 7 – тривожність). Успішні курсанти демонструють більші значення шкали спонтанності (що є свідченням відкритості і активності), менші індекси х шкал стенічного типу – 3 (агресивність), і змішаного типу – 4 (ригідність), підвищеними (в межах норми) показниками гіпостенічної шкали тривожностів – 3,52 бали проти 3,0.

Подібний профіль зафіксовано за іншими індексами критерію індивідуально-особистісних характеристик. Показники стенічних шкал опитувальника «Міні-Мульт» № 4 – імпульсивність і 9 – оптимістичність у успішних перевищують індекси опонентів, (44,0 Т-бали проти 47,1 і 58,0 Т-балів проти 53,0 відповідно); показники шкали № 2 – песимістичність нижчі у успішних (39,0 Т-балів проти 43,5), а індекси шкали № 7 – тривожність, також вищі (35,0 Т-балів проти 36,7). Щодо шкал ригідності (№ 6) і песимістичності (№ 2) у успішних показники є нижчими. Дані експерименту із застосуванням ОВП доводять, що у успішних військовослужбовців є вищими індекси сумлінності (37,75 Т-балів проти 34,40) і відкритості досвіду (33,90 Т-бали проти 31,10). Зафіксовано більш високі показники за шкалою «поступливість» (32,35 Т-бали проти 30,25), більшими виявились індекси професійної життєстійкості в групі успішних (3,08 бали проти 2,70).

Щодо критерію спрямованості встановлено, що у успішних військовослужбовців показник само актуалізації є вищим, він становить 44,93 бали проти 41,32 у неуспішних. За допомогою опитувальника Річі – Мартіна встановлено, що вищими є показники в успішних. Так, індекси за шкалою № 7 (потреба ставити перед собою сміливі, складні цілі і досягати їх) становлять 31,64 бала проти 29,17; шкалою № 10 (потреба бути креативним) – 27,15 бали проти 25,24; шкалою 11 (потреба в самовдосконаленні та розвитку) – 36,75 бали проти 32,12; шкалою 12 (потреба у цікавій, суспільно корисній праці) – 39,44 бала проти 36,51.

Обговорення результатів. Порівняння груп успішних і неуспішних військовослужбовців з використанням пропонованого комплексу методик експрес-психодіагностики уможливило формулювання висновку, що за критеріями та багатьма показниками психологічної придатності до службово-бойової діяльності між групами успішних і неуспішних військовослужбовців існують певні відмінності (p=0,05; p=0,01). За критерієм загальних здібностей: успішні військовослужбовці більш інтелектуально розвинуті і креативні, порівняно з неуспішними. За критерієм індивідуально-особистісних характеристик успішні є активнішими і сміливішими, відповідальнішими, менш депресивними. Успішні менш агресивні і непоступливі, схильні до діалогу і компромісу, отже мають характерологічні риси, що сприяють ефективній службовій діяльності. Доведено, що успішні більш відповідальні, мають тенденцію поповнювати свої знання й уміння, вони здатні вирішувати конфлікти. Індекси професійної життєстійкості у успішних є вищими, у них краща включеність до професійної діяльності, самоконтроль, вони більш ефективно приймають професійні ризики, здатні протидіяти обставинам, уміють запобігати професійній деформації. Щодо критерію спрямованості, успішні також переважають опонентів. Описані висновки підтверджуються результатами дослідження професійно важливих особливостей працівників Національної поліції України [4, с. 30].

У деяких публікаціях науковців відзначено доцільність діагностування і профілактики проявів маргінальних психологічних проявів у представників сектору безпеки й оборони держави, важливість фіксування ознак нервово-психічної нестійкості. Відомі причини і ознаки її проявів, до яких відносять: проблеми і невдачі у службовій діяльності і в побуті; хронічну втому і конфліктність у стосунках; низьку професійну компетентність, психотравми в сім'ї; схильність до шкідливих звичок тощо [11; 12]. Ознаки психічної нестійкості працівника це, переважно, підвищена втомлюваність за звичайних службових навантажень; знижена загальна активність; послаблена пам'ять; соматичні проблеми; когнітивні негаразди; негативні емоції; відсутність належного самоконтролю [13]. Психологи рекомендують звернути увагу на осіб, які легко збуджуються, надмірно запальні, конфліктні, замкнуті в собі, образливі, боязкі та сором'язливі. Важливо звертати увагу на осіб, що надто зарозумілі, зверхні, намагаються виділитися, які є предметом глузування, діють безглуздо, мають неадекватну поведінку [14]. Встановлено, що навіть у важких

ситуаціях службової діяльності та психотравм, особи стенічного типу реагування можуть проявляти оптимізм, зростання самооцінки і самоствердження, активну поведінку. Відмічається також, що знання керівниками особливостей психічного здоров'я особового складу, причин його порушення та шляхів збереження дозволяють завчасно уникати появі у військовослужбовців ознак нервово-психічної нестійкості та вживати адекватних дій і заходів у складних службових ситуаціях [15].

Висновки. Отже, внаслідок проведеного дослідження справдилась гіпотеза щодо доцільності застосування з метою експрес-діагностики індивідуальних особливостей військовослужбовців методологічного підходу, що засновується на принципах системності, оптимізації, теоріях інтегральної індивідуальності, рис і ортогональних моделей. Це уможливило пошук науково обґрунтованих критеріїв і показників психологічної придатності військовослужбовця до службово-бойової діяльності, в яких відображуються основні індивідуально-особистісні характеристики людини, що дозволило передбачити успішність їх службово-бойової діяльності. Така методологія сприяла пошуку і реалізації оригінального психодіагностичного комплексу, спрямованого на системне дослідження індивідуальності працівників НГУ з метою психологічного добору і призначення осіб на посади. Варіант такого комплексу включає в себе тести: загальних здібностей (тестометричного інтелекту Амтхауера, емоційного інтелекту Манойлової, креативності Меде–Піорковського); індивідуально-особистісних характеристик (опитувальники ІТО, «Міні-Мульт», ОВП), спрямованості (опитувальники Річі – Мартіна і Джонса–Крендалла). Належність цих опитувальників до ортогональних індивідуально-особистісних моделей дозволяє психологам аналізувати результати тестування та формулювати надійні психодіагностичні висновки. Більшість критеріїв і показників психологічної готовності військовослужбовців до службово-бойової діяльності добре спрацьовують. Дослідження підтвердило ефективність диференціації військовослужбовців НЕУ за рівнями психологічної придатності до службово-бойової діяльності, а також прогнозування успішності їх професійної діяльності. Перспектива подальших досліджень полягає у перевірці критеріальної валідності психодіагностичних інструментів експрес-дослідження шляхом аналізу кореляційних зв'язків із зовнішніми критеріями, що прогностично пов'язані з шкалами використаних діагностичних інструментів.

Список використаних джерел:

1. Барко В. В. Методи дослідження індивідуально-особистісних властивостей працівників Національної поліції України : монографія. Харків : Факт. 2024. 380 с.

2. Барко В. В, Барко В. І., Мойсеєва О. Є. Визначення рівня психологічної готовності поліцейських до службової діяльності. *Вісник Національного університету оборони України.* 2022. № 4 (68). С. 5–23. DOI: https://doi.org/10.33099/2617-6858-22-68-4-16-28

3. Барко В. В., Барко В. І., Остапович В. П. Використання адаптованих зарубіжних психодіагностичних методик у Національній поліції України: психологічний практикум / за заг. ред. В. О. Криволапчука. Київ : Вид-во «Людмила», 2022. 264 с.

4. Барко В. В., Барко В. І., Смірнова О.М. Теоретико-психологічна модель дослідження індивідуально-особистісних властивостей правоохоронців та її ефективність. *Вісник Національного університету оборони України.* Зб-к наук. праць. Київ : НУОУ, 2025. Вип. (83). № 1. 26–40. DOI: https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-83-1-26-40

5. Меде В., Піорковскі Г. Дитяча обдарованість. Київ : Вид-во працівників просвіти. 1925. 226 с.

6. Собчик Л. М. Психологія індивідуальності. Теорія і практика психодіагностики. Київ : Ніка-Центр. 2003. 624 с.

7. Mayer J. D. What Is Emotional intelligence? Emotional development and emotional intelligence: Implications for education / ed. by P. Salovey, D. Sluyter. New York : Basic Books, 1997. Pp. 3–31.

8. John O. P., Naumann L. P., Soto C. J. Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Conceptual Issues. Handbook of personality: Theory and research / ed. by O. P. John, R. W. Robins, L. A. Pervin. New York : Guilford Press, 2008. Pp. 114–158.

9. Kincannon I. Prediction of standart MMPI scale scores from 71 items: The Mini-Mult. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. 1968. Vol. 32, Iss. 3. Pp. 290–310. DOI: https://doi.org/10.1037/h0025891

10. Jones A., Crandall R. Validation of a short index of self-actualization. *Personality and Social Psychology Bulletin*. 1986. Vol. 12, Iss. 1. Pp. 63–73. DOI: https://doi.org/10.1177/0146167286121007

11. Scars on their souls: PTSD and Veterans of Ukraine. Kyiv. 2023. 83 p. URL: https://www.globsec.org/sites/default/files/2023-09/Scars%20on%20Their%20Souls%20PTSD%20and%20Veterans%20of%20Ukraine.pdf (дата звернення 13.10.2025).

12. Prykhodko I. I., Bielai S. V., Hrynzovskyi A. M., Zhelaho A. M., Hodlevskyi S. O., Kalashchenko S. I. Medical and psychological aspects of safety and adaptation of military personnel to extreme conditions. *Wiadomości Lekarskie.* 2010. 73(4). P. 679-683. https://doi.org/10.36740/WLek202004110

13. U. S. Army Family and Morale, Welfare and Recreation Command (FMWRC): Army Community Service (ACS). (2025). Retrieved from: https://www.armymwr.com/ (accessed 01 october 2025).

14. Overstreet C., Brown E., Berenz E. C., Brown R. C., Hawn S., McDonald S., Pickett T., Danielson C. M., Thomas S., Amstadter A. Anxiety sensitivity and distress tolerance typologies and relations to post- traumatic stress disorder: A cluster analytic approach. *Military Psychology*, 2018. 30(6). P. 547– 556. https://doi.org/10.1080/08995605.2018. 1521682

15. Hughes J.M., Ulmer C.S., Hastings S.N. et al. Sleep, resilience, and psychological distress in United States military Veterans. *Military Psychology.* 2018. 30(5). P. 404–414. doi.org/10.1080/08995605.2018. 1478551

References:

1. Barko, V. V. (2024). Metody doslidzhennia indyvidualno-osobystisnykh vlastyvostei pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy : monohrafiia. [Methods of researching individual and personal characteristics of employees of the National Police of Ukraine]. Fact.

2. Barko, V. V., Barko, V. I., & Moiseieva, O. E. (2022). Vyznachennia rivnia psykholohichnoi hotovnosti politseiskykh do sluzhbovoi diialnosti [Diagnosis of level of psychological readiness of police officers to official activity]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy – Bulletin of the National Defence University of Ukraine, 4*(68), 5–23. https://doi.org/10.33099/2617-6858-22-68-4-16-28

3. Barko, V. V., Barko, V. I., & Ostapovych, V. P. (2022). Vykorystannia adaptovanykh zarubizhnykh psykhodiahnostychnykh metodyk u Natsionalnii politsii Ukrainy: psykholohichnyi praktykum [The use of adapted foreign psychodiagnostic methods in the National Police of Ukraine: psychological workshop*]* (V. O. Kryvolapchuk, Ed.). Liudmyla Publishing House.

4. Barko, V. V., Barko, V. I., & Smirnova O.M. (2025). Teoretyko-psykholohichna model doslidzhennia indyvidualno-osobystisnykh vlastyvostei pravookhorontsiv ta yii efektyvnist [Theoretical and psychological model of research into individual and personal characteristics of law enforcement officers and its effectiveness]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy. Zb-k nauk. Prats – Bulletin of the National Defence University of Ukraine, 1* (83), 26–40. DOI: https://doi.org/10.33099/2617-6858-2025-83-1-26-40

5. Mede, V., & Piorkovski, H. (1925). Dytiacha obdarovanist. [Children's giftedness]. Publishing House of Education Workers.

6. Sobchyk, L. M. (2003). Psykholohiia indyvidualnosti. Teoriia i praktyka psykhodiahnostyky. [Psychology of individuality. Theory and practice of psychodiagnostics]. Nika Center.

7. Mayer, J. D. (1997). What Is Emotional intelligence? In P. Salovey, & D. Sluyter (Eds), *Emotional development and emotional intelligence: Implications for education* (pp. 3–31). Basic Books.

8. John, O. P., Naumann, L. P., & Soto, C. J. (2008). Paradigm Shift to the Integrative Big-Five Trait Taxonomy: History, Measurement, and Conceptual Issues. In O. P. John, R. W. Robins, & L. A. Pervin (Eds.), *Handbook of personality: Theory and research* (pp. 114–158). Guilford Press.

9. Kincannon, I. Prediction of standart MMPI scale scores from 71 items: The Mini-Mult. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 32*(3), 290–310. https://doi.org/10.1037/h0025891

10. Jones, A., & Crandall, R. (1986). Validation of a short index of self-actualization. *Personality and Social Psychology Bulletin, 12*(1), 63–73. https://doi.org/10.1177/0146167286121007

11. Scars on their souls: PTSD and Veterans of Ukraine. Kyiv. 2023. 83 p. URL : https://www.globsec.org/sites/default/files/2023-09/Scars%20on%20Their%20Souls%20PTSD%20and%20Veterans%20of%20Ukraine.pdf (дата звернення 13.10.2025).

12. Prykhodko, I. I., Bielai, S. V., Hrynzovskyi, A. M., Zhelaho, A. M., Hodlevskyi, S. O., & Kalashchenko, S. I. (2020). Medical and psychological aspects of safety and adaptation of military personnel to extreme conditions. *Wiadomości Lekarskie*, 73(4), 679–683. https://doi.org/10.36740/WLek202004110

13. U. S. Army Family and Morale, Welfare and Recreation Command (FMWRC): Army Community Service (ACS). (2025). Retrieved from: https://www.armymwr.com/ (accessed 01 october 2025).

14. Overstreet, C., Brown, E., Berenz, E. C., Brown, R. C., Hawn, S., McDonald, S., Pickett, T., Danielson, C. M., Thomas, S., & Amstadter, A. (2018). Anxiety sensitivity and distress tolerance typologies and relations to post- traumatic stress disorder: A cluster analytic approach. *Military Psychology*, 30(6), 547–556. https://doi.org/10.1080/08995605.2018. 1521682

15. Hughes J. M., Ulmer C. S., Hastings S. N. et al. Sleep, resilience, and psychological distress in United States military Veterans. *Military Psychology*. 2018; 30(5):404–414. doi.org/10.1080/08995605.2018. 1478551

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 16.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 30.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.05.2026